

Aspecte privind istoria Partidului Național Țărănesc. Organizația județului Satu Mare

Claudiu Porumbăcean

În intenția de a afla cât mai multe lucruri despre Sătmarul interbelic, acest capăt de țară cu o istorie complexă, plină de date marcante și personalități ilustre, am considerat că ar putea fi interesantă o scurtă istorie a organizației județului Satu Mare a Partidului Național Țărănesc, mai ales că un asemenea istoric nu există pentru nici un partid din județ. Din păcate elanul începătorului a fost stopat destul de repede din cauza lipsei de informații, datorită regimului totalitar comunist, care a lăsat foarte puține date despre partidele politice interbelice și postbelice locale.

Arhivele Statului Satu Mare nu dețin nici un fond cu numele “Partidul Național Țărănesc” (se va prescurta P.N.Ț., n.a.); de asemenea, nici Muzeul Județean de Istorie. Presa locală este incompletă, dar ea rămâne, totuși, principala sursă de documentare. Luând legătura cu cei care au trăit momentele tumultuoase din timpul și după cel de-al doilea război mondial, am ajuns la concluzia că nici aceștia nu îmi pot oferi un suport documentar în ceea ce intenționez să fac pentru că documentele deținute de ei au fost luate de Securitate și, probabil, duse la București, sau arse. Importante au fost, totuși, relatările unor astfel de persoane despre ceea ce au cunoscut în legătură cu P.N.Ț. Satu Mare.

Din aceste motive obiective lucrarea de față nu poate și nici nu se vrea a fi exhaustivă, dar are totuși pretenția de a fi un început perfectibil care să mărească șansele cunoașterii adevărului istoric despre P.N.Ț. organizația Satu Mare și despre liderii săi.

Partidul Național Țărănesc a luat ființă în octombrie 1926, prin fuziunea Partidului Național cu Partidul Țărănesc. Cele două partide au cunoscut o evoluție semnificativă, avându-și originea în realitățile societății românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea.

Noul partid a promovat o ideologie nouă - țăranismul - care prevedea asigurarea primatului agriculturii în viața economică, a țăranimii în structura socială a democrației rurale (“statului țăărănesc”) în plan politic ¹.

În încercarea de a prezenta un scurt istoric al P.N.Ț. Satu Mare nu vom porni strict de la data fuziunii celor două partide, deoarece în zona Sătmarului se înregistrează o puternică activitate a Partidului Național Român (P.N.R.) încă din vremea dualismului, pentru ca, după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, acesta să cunoască o dezvoltare remarcabilă. Nu mai insistăm acum asupra rolului pe care l-a avut partidul la realizarea unirii, acesta fiind prezentat de alți istorici sătmăreni într-o lucrare dedicată mișcărilor naționale din această zonă ².

După instaurarea administrației românești P.N.R. s-a implicat în organizarea politico-administrativă a județului și municipiului Satu Mare, un prim semn al acestei activități fiind numirea în funcția de primar al Sătmarului a lui Augustin Ferentiu la data de

¹ Ioan Surtu - *Istoria partidului Național Țărănesc*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 465.

² Viorel Ciubotă, Bujor Dulgău, Sergiu V. Marinescu și Doru Radosav - *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român. Documente 1848-1918*, București 1989, pe larg.

comunale. Întâlnirea a avut loc în ziua de 7 octombrie la Casa Albă. Se iau în discuție alegerile comunale, noile înscrieri în partid (ex. preotul Pușcaș), se analizează structura partidelor politice. Se delegă pentru Congresul partidului din București, părintele Andercou din comuna Racșa și se numește delegația care va participa la Congresul P.Ț. din Ardeal, ce se va ține la Arad. Dintre participanți au luat cuvântul preotul Gavril Pop, Bălănescu, V. Costin (învățător), Iosif Nistor (învățător), Bruncat Vasile Roșca și prof. Mătășanu din Zalău⁹.

Apropierea alegerilor intensifică pregătirea, motiv pentru care membrii comitetului județean al P.N. Satu Mare, sunt convocați la o nouă consfătuire pentru data de 21 octombrie, orele 2⁰⁰, în sala mică a hotelului "Dacia". La această ședință se numesc persoanele care vor fi înscrise pe lista P.N. la alegerile din județ. Deasemenea se vor face diferite propuneri în privința luptei ce urmează să se dea în alegerile comunale¹⁰. Mai trebuie adăugat faptul că la alegerile din 1925 simbolul electoral al partidului era "coasa și secera".

Următoarea convocare a organizației județene a P.N. s-a petrecut la 3 februarie 1926, tot la hotelul "Dacia"¹¹, iar câteva zile mai târziu sunt prezentate o parte din rezultatele alegerilor comunale¹²:

Baia Mare: P.N.L. - 1.479 voturi, P.N. - 1.690 voturi în comune;

Valea Vinului: P.N. - 172; lista guvernamentală - 65;

Firiza de Sus: P.N. - 114; lista guvernamentală - 59;

Borlești: P.N. - 188; lista guvernamentală - 115;

Gerăușa: P.N. - 98; lista guvernamentală - 52;

Mădăras: au fost aleși 7 din lista liberală și 2 din lista națională.

Din păcate, lipsa altor date face destul de dificilă stabilirea partidului care a obținut majoritatea sufragiilor în județ.

Anul 1926 este anul în care după mai multe negocieri, Congresul general al P.Ț. și al P.N., desfășurat la 10 octombrie, a consfințit fuziunea convenită, dând naștere principalului partid de opoziție al perioadei interbelice - P.N.Ț.¹³. În funcția de președinte al partidului a fost ales Iuliu Maniu; vicepreședinte - Ion Mihalache, dr. N. Lupu, Alexandru Vaida-Voevod și Paul Brătesanu; secretar general Virgil Madgearu; casier Mihai Popovici.

După constituirea P.N.Ț.-ului, conducerea județeană a acestui partid, lansează prin intermediul presei locale următorul comunicat:

"Sfătuim pe membrii P.N.Ț. din comunele județului nostru să strângă la consfătuiri pe săteni și să procedeze la organizarea partidului în tot județul. Numai în felul acesta evenimentele politice nu ne vor surprinde nepregătiți"¹⁴.

Anul 1927 marchează primul Congres al P.N.Ț.-ului județean, care s-a ținut în 15 martie la Baia Mare, în sala Teatrului din oraș. Principalul punct al dezbaterilor din congres se anunța a fi cel al reorganizării comitetului județean¹⁵. Au fost reprezentate 197 de organizații din județ, la care se adaugă și participarea lui Mihai Popovici. Lucrările

⁹ "Satu Mare" - anul VII, nr.79 și 82/4 și 14 octombrie 1925.

¹⁰ *Idem* - anul VII, nr.83/18 octombrie 1925.

¹¹ *Idem* - anul VIII, nr.9/31 ianuarie 1926.

¹² *Idem* - anul VIII, nr.15/21 februarie 1926.

¹³ Vlad Georgescu - *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Ed.Humanitas, Buc., 1992, p.205.

¹⁴ "Satu Mare" - anul VIII, nr.79/19 decembrie 1926.

¹⁵ *Idem* - anul IX, nr.10/6 martie 1927.

congresului au fost deschise de fostul președinte ALEXANDRU BREBAN, personalitate distinsă.

** Născut la 1 august 1876 în Someșeni, Alexandru Breban îmbrățișează cariera preoțească, devenind protopop greco-catolic în Baia Mare.*

Numele său se va lega de acest oraș unde își va desfășura și activitatea politică alături de cea religioasă, devenind chiar primar al orașului Baia-Mare. În 1919, odată cu restaurarea administrației românești în zonă, Alexandru Breban este numit comisar guvernamental cu probleme de învățământ în comitatele Ugocea, Maramureș și Satu-Mare, pentru ca în 1921 să fie ales deputat în Parlamentul României din partea P.N.R. Aceeași funcție o va obține și în 1932, dar de această dată din partea P.N.Ț.¹⁶

Revenind la lucrările primului Congres al P.N.Ț. Satu-Mare, după deschiderea făcută de Alexandru Breban, ia cuvântul Mihai Popovici care face o analiză critică a guvernării averescane și arată care este originea P.N.Ț. Se dă citire unei moțiuni, iar apoi se procedează la alegerea noului comitet județean compus din:¹⁷

președinte - dr. MIHAI POPOVICI (ministru de finanțe)

vicepreședinți - Alexandru Breban (protopop Baia-Mare)

- dr. Mihail Pop (avocat Satu-Mare)

- dr. Andrei Doboși (avocat Satu-Mare)

- dr. Mircea Augustin (avocat Ardud)

secretar general- dr. Ștefan Dărăban (avocat Satu-Mare)

- dr. Coriolan Bohățiel (avocat Satu-Mare)

membrii în comitet - Alexe Pocol (deputat, fost senator)

- dr. G. Oșianu (fost deputat)

În același an 1927, P.N.Ț. încearcă să ajungă la guvernare, ceea ce face să-și îndrepte criticile (și pe plan județean) împotriva activității Partidului Poporului și a Partidului Național Liberal (P.N.L.). În această atmosferă este începută campania electorală din 1927, fiind depusă totodată și lista P.N.Ț. cu candidații la alegerile parlamentare, care are în componență următoarele persoane: Mihai Popovici (fost ministru), Alexandru Breban (protopop), Gafencu (ziarist), dr. Titu Demian (avocat), dr. Victor Marc și Pavel Pavel (ziarist)¹⁸.

Din păcate nu știm câți dintre candidații au ocupat fotoliile Parlamentului la aceste alegeri (probabil doar Mihai Popovici); se știe însă că la nivel național P.N.Ț. a obținut 22,09% din sufragiul, ceea ce înseamnă ocuparea a 54 de locuri în Camera Deputaților¹⁹.

Activitatea de opoziție continuă și după alegeri, astfel că la 11 martie 1928 a avut loc întrunirea comitetului organizației județene a P.N.Ț. Satu-Mare în urma căreia s-a trimis o telegramă Regentei prin care s-a cerut înlăturarea guvernului liberal. În același timp s-a hotărât să se redacteze și un memoriu, tot în acest scop, semnat de mai multe mii de cetățeni²⁰. Au fost delegate persoanele care vor reprezenta județul Satu-Mare la puternicele manifestări național-țărănești de la București și Alba-Iulia, la ultima participând peste

¹⁶ Erdély Monografia (Monografia Ardealului) - sub redacția lui Váarady Aladár și Berey Géza, Ed. Gloria. Satu Mare, f.a., p.62.

¹⁷ "Satu Mare" - anul IX, nr.12/20 martie 1927.

¹⁸ Idem - anul IX, nr. 26/26 iunie 1927.

¹⁹ Ioan Scurtu - "Istoria", p.81.

²⁰ "Satu Mare" - anul X, nr.12/18 martie 1928.

100.000 de oameni (6 mai 1928) nemulțumiți de politica guvernului liberal și doritori să vadă îndeplinite promisiunile P.N.Ț.-ului²¹.

Pentru a avea o situație cât mai clară a partizanilor săi din județ, conducerea P.N.Ț.-ului face apel la intelectualii Sătmarului să "binevoiască a trece pe la birourile dl. Andrei Doboși și Mihai Pop pentru a se înregimenta și servi în cadrele acestui partid, fără considerare dacă este membru vechi sau dorește a se înscrie acum. Se poate trimite și o declarație pentru cei care nu pot veni personal"²².

În urma acestei puternice campanii de răsturnare a guvernului liberal de la putere, în noiembrie 1928 s-a format primul guvern național țărănist prezidat de Iuliu Maniu. Excepționala popularitate a P.N.Ț.-ului a fost ilustrată de victoria în alegerile parlamentare din decembrie 1928, când listele acestui partid au obținut 77,76% din totalul voturilor, fiind cel mai mare procentaj obținut până atunci de un partid politic din România²³.

Imaginea P.N.Ț. Satu-Mare la sfârșitul deceniului 3 și începutul deceniului 4 ne este foarte clar conturată; avem în față un partid puternic care domină județul în ceea ce privește aderența sa în rândurile populației. Așa cum afirmă și Tankoczi Gyula în lucrarea "Satu-Mare Város Képes Tükre", "P.N.Ț. Satu Mare se înscrie pe linia politică a lui Iuliu Maniu. Scopul partidului este constituirea unui Stat Democratic Țărănesc"²⁴. Potrivit acestei lucrări conducerea orașenească și județeană a partidului este următoarea²⁵:

- la oraș: președinte Augustin Ferentiu
secretar general Ștefan Anderco

comitetul executiv: Dr. Andrei Doboși, Coriolan Bohățel, Barbu Gavril, Popescu Constantin, Dr. Lupu Nicolae, Cazacu Simion, Roca Radoveanu Vasile, Dr. Demian Titu, Aurel Pop, Albu Traian;

- la județ: președinte Mihai Popovici (fost ministru de finanțe)
vicepreședinte Titu Demian
secretar general Gavril Barbu

comitetul executiv: Andrei Doboși, Augustin Ferentiu, Dr. Mircea Augustin, Nicoară Iuliu, Dr. Gavril Oșan, Alexandru Breban, Dr. Gheorghe Pop, Vasile Barbul, Dr. Demian Atanasie, Gheorghe Anderco, Dr. Ion Doboși, Dr. Victor Marcu, Costin Augustin, Dragomir Emil, Dr. Ștefan Anderco.

Din păcate activitatea partidului, atât la guvern, cât și în teritoriu, a fost puternic influențată de marea criză economică din anii 1929 - 1933, care s-a resimțit puternic în toată România. Totuși, activitatea guvernamentală a P.N.Ț. continuă (cu întreruperea guvernului N. Iorga) până în noiembrie 1933, când Carol al II-lea, a adus la putere pe liberali. Pentru această perioadă informațiile sunt din ce în ce mai puține în legătură cu activitatea P.N.Ț. Satu Mare. Se știe că, după căderea guvernului Iorga, P.N.Ț. revine la putere, iar pe plan local dr. Titu Demian a îndeplinit funcția de primar al orașului Satu Mare în intervalul 12 iunie 1932 - 18 decembrie 1933, având merite deosebite în domeniul finanțelor²⁶.

²¹ Ioan Scurtu - "Viața politică...", p.64-65.

²² "Satu Mare" - anul X, nr.30/22 iulie 1928.

²³ Iosif Constantin Drăgan - *Istoria românilor*, ed. Europa Nouă, Buc., 1994, p.203.

²⁴ Tankoczi Gyula - *Satu Mare, Város Képes Tükre (Oglinda orașului Satu Mare)*, Satu Mare, f.a. p.141.

²⁵ *Ibidem*

²⁶ *Idem*, p.14.

În ceea ce privește Prefectura, în perioada guvernării țărăniște, ea a fost condusă de dr. Andrei Doboși (avocat) în perioada 15 noiembrie 1928 - 24 aprilie 1931 și dr. Gavril Oșianu (avocat) în intervalul 11 iunie 1932 - 16 noiembrie 1933²⁷.

La 20 iulie 1932, dr. Coriolan Bohățiel este ales senator în Sfatul Țării cu 12.856 de voturi; aceeași sursă ne mai informează că un alt candidat pentru Senat este Andrei Doboși, din partea consiliilor²⁸.

Înainte cu două luni de părăsirea conducerii țării (septembrie 1933) conducerea județeană a P.N.Ț. publică în presă un raport (un fel de dare de seamă) referitor la ceea ce a făcut partidul pentru țară, județ și municipiul Satu Mare. Dar să vedem care sunt realizările P.N.Ț. la nivel județean:

“1). Guvernul, îndată ce a pus mâna pe frânele țării a ordonat reintegrarea consiliilor comunale și a celui județean, precum și al municipiului Satu Mare, dizolvate de fostul guvern Iorga - Argentoianu, care a instituit comisiuni interimare, pentru a da partizanilor lor câte un os de ros ...

2). De la mutarea capitalei județului de la Carei la Satu Mare, Prefectura județului a trăit din mila Primăriei Satu Mare. Acum s-a hotărât edificarea Palatului Administrativ al județului, pentru care scop sunt bani strânși 9 milioane.

3). Prefectul a făcut toate demersurile și toate formele pentru ca satele să capete pășunile și pădurile pe care le cer. Nădăjduim că în scurtă vreme aprobarea să vină și de la Minister.

4). Pentru întreținerea drumurilor și podurilor județene s-a cheltuit suma de 3.408.440 lei, ceea ce alte guverne au cheltuit pe lucruri care nu se văd ...

5). Prefectura a împărțit ajutoare celor nevoiași 224.000 lei, iar bisericilor le-a dat ajutor în sumă de 1.619.000 lei.

6). Prefectura și Comitetul școlar județean a dat pentru construirea de școli noi și pentru reparare 758.946 lei.

7). S-a desăvârșit reforma agrară prin împroprietărirea voluntarilor cu 300 iugăre.

8). În Țara Oașului, în comuna Racșa s-a făcut o pepinieră de plasă unde se cresc altoi de tot felul. S-a dat gratuit țăranilor 5.000 altoi. S-au plantat pe șosele și dealuri sterpe. La Arduș - o grădină de cultură a cerealelor; la Fersig - o pomărie și crescătorie de oi de rasă Caracul ...”²⁹.

Cu toate aceste realizări, la nivel național P.N.Ț. își pierde influența în rândurile electoratului; o dovadă fiind rezultatul alegerilor parlamentare din decembrie 1933, când a întrunit doar 13,9% din totalul voturilor³⁰. Ca urmare a acestei decăderi, după trecerea în opoziție, în cadrul partidului se procedează la unele schimbări. În funcția de președinte a P.N.Ț. a fost ales Ion Mihalache. A urmat o perioadă de ample dezbateri ideologice și politice în timpul căreia țărănismul a căpătat noi nuanțe și dimensiuni³¹, s-a adoptat un statut (1934) și un nou program al partidului (1935). Conducerea partidului a adoptat acest nou statut ca urmare a unei cerințe de reorganizare. Noul statut asigură “criterii adecvate selecționării cadrelor, asigură în conducere un loc de frunte țăranilor, care de acum vor lucra în diferite comitete cu intelectualii partidului, și acordă o deosebită atenție tineretului.

²⁷ În serviciul patriei, Prefectura Satu Mare, 1937, p.91.

²⁸ “Satu Mare” - anul XIV, nr.32/24 iulie 1932.

²⁹ Idem - anul XV, nr.27/17 septembrie 1933.

³⁰ Ioan Scurtu - Istoria ..., p.469.

³¹ Iuliu Maniu - Testament..., vez p.159(“economia dirijată, social organizată”).

Statutul, cu un cuvânt, pune temelia unui fundament solid de organizare. Deci, ca acest statut să nu rămână literă moartă, partidul, în noua sa compunere, în alegerea noilor conducători trebuie să se călăuzească numai de meritele câștigate pe teren, muncă, calități spirituale, intelectuale, ori de autoritate ale persoanelor pe care le va alege, eliminând cu desăvârșire interesele familiale, nepotismul, care la noi n-au existat de altfel nici până acum

Un moment foarte important din istoria organizației județene a partidului s-a petrecut la data de 3 mai 1936, când s-au desfășurat lucrările Congresului județean al P.N.Ț. Satu Mare, la care participă Iuliu Maniu, Mihai Popovici, dr. N. Lupu, Ion Mihalache³². Cu această ocazie s-a ales noua conducere a organizației pe 2 ani, în frunte cu dr. TITU DEMIAN (avocat), secretar general fiind dr. Ștefan Anderco. Noua conducere a rămas valabilă (și din cauza neținerii altor congrese datorită condițiilor istorice neprielnice) până la Congresul partidului din 23 martie 1946³⁴.

* În ceea ce privește persoana lui Titu Demian, acesta s-a născut la 7 septembrie 1896 în satul Negreia (actualmente județul Maramureș), provenind dintr-o familie românească de țărani înstăriți.

În anul 1923 absolvă Facultatea de Drept a Universității din Cluj, după care vine la Satu Mare, unde practică avocatura, obținând și titlul de doctor în drept.

Pe linie politică deține funcția de primar în 1932-1933, pentru ca din 3 mai 1936 să devină președintele P.N.Ț. Satu Mare, funcție pe care o va deține până la desființarea partidului de către comuniști.

La alegerile din 20 noiembrie 1937 P.N.Ț. obține doar 20,4% din voturi, ceea ce, în acel context echivala cu o înfrângere. La 27 februarie 1938 a fost adoptată o nouă Constituție, după care s-a trecut la dizolvarea partidelor politice (30 martie 1938), cu excepția F.R.N., partid unic înființat de noul regim de dictatură.

După instalarea regimului autoritar carlist, P.N.Ț. a încercat pe diverse căi să-l determine pe Carol al II-lea să revină la sistemul democratic pentru a rezolva criza politică în care se afla țara. Din păcate aceste eforturi au fost zadarnice în special datorită cenzurii chesturii poliției. Spre exemplificare menționăm un raport trimis de Chestura poliției Satu Mare (la 24 februarie 1938) către prefectul județului, în care se arată că P.N.Ț. a dat dispoziție organizațiilor sale din județul Satu Mare să voteze contra Constituției cu ocazia plebiscitului din 25 februarie 1938³⁵.

O altă formă de protest față de noul regim este Memorandumul românilor din Transilvania (Ardeal, Banat, Crișana, Satu Mare, Maramureș) prezentat de fruntașii P.N.Ț. regelui Carol al II-lea la 15 decembrie 1938³⁶. Acest Memorandum cuprinde 20 pagini și este semnat, în calitate de autori principali de Iuliu Maniu (fost președinte al Consiliului de Miniștri) și Mihai Popovici (fost ministru, fost președinte al P.N.Ț. organizația Satu Mare, senator de drept). Alături de ei mai semnează alți 48 de membri de frunte ai partidului (foști

³² "Satu Mare" - anul XVI, nr.6/8 aprilie 1934.

³³ Arhivele Statului Satu Mare, Fond Aurel Pop, dos. 41, fila 107-108.

³⁴ "Dreptatea" - nr.59/13 aprilie 1946.

³⁵ Arhivele Statului Satu Mare, Fond Prefectura județului Satu Mare, seria Confidențial- Personale (C.P.), dos. 1/1938, f.4.

³⁶ Vezi pe larg: Cornel Grad și Doru E. Goron - "Un document despre situația Transilvaniei la 20 de ani după Memorandumul Românilor din Transilvania (Ardeal, Banat, Satu Mare, Maramureș) prezentat de fruntașii regelui Carol al II-lea la 15 decembrie 1938", în A.M.P. (Zalău), nr.XVIII, 1994, p. 379-407.

miniștri, parlamentari, prefecți, publiciști, etc.)". După ce se face o prezentare critică a situației Ardealului și Banatului în ultimii 20 de ani, semnarii memoriului cer regelui "să binevoiască a nu mai prelungi nici un moment situația actuală, din ceas în ceas mai prejudiciabilă. Nu o schimbare de guvern se cere acum, ci o schimbare de regim radicală". [...] Binevoii, sire, a reda poporului român LIBERTATEA!"³⁷.

Revenind la semnarii acestui document mai trebuie adăugat că printre cei 48 de membri de marcă ai partidului se află și trei personalități sătmărene. Pe lângă numele lui Mihai Popovici, care este, alături de Iuliu Maniu, principalul semnatar, mai sunt menționate dr. Titu Demian, dr. Victor Marcu (fost deputat Satu Mare) și dr. Andrei Doboși (fost deputat Satu Mare)³⁸. În legătură cu dr. Titu Demian trebuie făcută o observație: documentul îl prezintă ca "fost prefect Satu Mare" însă acest lucru este fals, pentru că Titu Demian nu a fost niciodată prefectul județului Satu Mare, în schimb el a deținut funcția de primar al orașului în perioada 12.06.1932 - 18.12.1933 și pe cea de președinte al P.N.Ț. Satu Mare⁴¹.

Criza în care se afla țara a fost agravată de pierderile teritoriale din 1940. Prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940 județul Satu Mare trecea integral în componența Ungariei, pentru o perioadă de peste 4 ani. În această situație se aflau încă 10 județe ale României. După 23 august 1944 atenția Bucureștiului este îndreptată spre eliberarea acestui teritoriu. Semnată la 12 septembrie 1944, convenția de armistițiu dintre Puterile Aliate și România consideră nul acest arbitraj (art. 17 și 19)⁴², iar la 10 octombrie regele Mihai a promulgat Legea Nr. 487, care decretează înființarea Comisariatului român pentru administrarea regiunilor eliberate ale Transilvaniei condus de Ionel Pop, membru P.N.Ț.

Din păcate lucrurile s-au agravat pe măsura trecerii timpului, datorită amestecului sovietic și maghiar ceea ce a încetinit foarte mult revenirea la viața politică sătmăreană interbelică. Această afirmație este susținută și de ziarul "Dreptatea". În articolul intitulat "Despre unele declarații privitoare la Ardealul de Nord și despre realitatea lucrurilor se precizează că în Bihor și Satu Mare, administrația are în frunte atât la județ (este vorba de prefectul maghiar SIKOLYA)⁴³ cât și în municipiu, vechi elemente ale administrației maghiare. Românii dau concursul lor în măsura în care li se cere și li se admite. Dar aceiași articol menționează că în Satu Mare, recent, s-a modificat situația prin alegerea unui prefect de județ român, membru P.N.Ț.⁴⁴

Aceiași ziar, într-un alt număr, prezintă constatările unei anchete efectuate în Satu Mare⁴⁵, din care reiese că organizația județeană a P.N.Ț. și-a reluat activitatea după război și, mai mult, a reușit să domine numeric conducerea județului. Sursa citată prezintă procesul-verbal de constituire a Uniunii Democrate Române, datat la 15 decembrie 1944. În funcția de președinte a fost ales dr. Titu Demian liderul P.N.Ț. Satu Mare, secretar general a

³⁷ *Idem* - p.379.

³⁸ *Idem* - p.380.

³⁹ *Idem* - p.406.

⁴⁰ *Idem* - p.390.

⁴¹ "Poliția sătmăreană" - serie nouă, nr.34(52) din 28 februarie 1996.
* Autorul se află în posesia unei scrisori din partea fiicei lui Titu Demian, care confirmă cele afirmate mai sus.

⁴² Arhivele Statului Satu Mare, *Fond Prefectura județului Satu Mare. seria Armistițiu*, dos.1/1994. f.2-60.

⁴³ *Idem*, dos.2/1994, f.15 și 51.

⁴⁴ "Dreptatea" - nr.127/28 ianuarie 1945.

⁴⁵ *Idem* - nr.132/10 februarie 1945.

fost desemnat Ștefan Anderco, iar comitetul executiv era format din Titu Demian, Ștefan Anderco, Potra Iulian, Radu Ioan, Șinca Teofil și Molnar Gavril, majoritatea fiind membri de marcă ai P.N.Ț. De asemenea proporția este identică și în cazul persoanelor care ocupau funcția de vicepreședinte.

În ceea ce privește conducerea județului, P.N.Ț deținea funcția de prefect prin Ștefan Anderco (secretar general P.N.Ț Satu Mare), cea de viceprimar al orașului Satu Mare prin persoana lui Șinca Teofil, la care se adaugă și alte funcții din aparatul administrativ deținute de membrii acestui partid. Situația este identică și în cazul conducerii prețurilor: Gavril Molnar la Satu Mare, Augustin Mircea și Lang Augustin la Ardud, Vasile Țântaș la Negrești-Oaș, etc.⁴⁶. Din păcate P.N.Ț-ul nu a obținut conducerea aparatului polițienesc, acesta fiind monopolul comuniștilor prin sprijin sovietic (Eduard Jelinek șeful Poliției și Weisz Vasile conducătorul securității).

Cu mici modificări P.N.Ț.-ul va deține aceste funcții prin membrii săi până în luna mai 1945, când au loc primele schimbări semnificative în peisajul politico-administrativ al județului. Persoanele și funcțiile amintite au fost confirmate de dl. Gavril Molnar, fost primpretor al plășii Satu Mare și de alte persoane contemporane evenimentelor⁴⁷. Potrivit afirmațiilor lui Gavril Molnar această administrație a conferit județului un statut de "autonomie locală".

La o scurtă analiză putem afirma că dispare majoritatea maghiară de la începutul lunii noiembrie, iar poziția de conducător al P.N.Ț.-ului, în comparație cu celelalte partide se datorează prestigiului, tradiției și forței de care beneficia acesta în toată România și în special în Satu Mare.

Acest fapt poate fi și motivul pentru care, în evenimentele tensionate din februarie 1945, județul Satu Mare s-a numărat printre doar cele șase județe din țară în care Partidul Comunist nu a preluat puterea. Dar profitând de funcțiile deținute în cadrul aparatului represiv, aceștia au încercat prin unele mișcări să influențeze mersul activității politico-administrative din județ. Situația în care se afla Transilvania de Nord în acele momente este prezentată într-un memoriu (din păcate anonim) datat la 12 februarie 1945. Documentul menționează: "e de remarcat totuși azi că, după 1 februarie 1945, s-a început o epocă de și mai accentuate persecuții împotriva românilor și în special împotriva conducătorilor și aderenților P.N.Ț.-ului, apoi celor care au venit de la autoritățile române din București [...]. În Sătmar au fost arestați și se găsesc încă în această situație dr. Augustin Mircea - notar public și dr. Virgil Codreanu - avocat Ardud"⁴⁸.

Din păcate pentru viața politică a județului și chiar a Transilvaniei de Nord, presa, principalul mijloc de propagandă și reformare, traversa o perioadă critică. Presa românească este persecutată, neapărând decât gazete românești care propăvăduiesc idei de extremă stângă. Astfel în regiunea Sătmarului apar nu mai puțin de trei titluri de ziar, toate aparținând Frontului Plugarilor, la acestea adăugându-se presa maghiară, în timp ce organul de presă al P.N.Ț. - intitulat "Satu Mare", nu va mai apărea niciodată.

⁴⁶ Claudiu Porumbăceanu - "Situation administrative et politique du departament de Satu Mare du 25 octobre 1944 ou moins de mars 1945", în *Transilvania review*, vol.IV, nr.4, 1995, p.88-89.

⁴⁷ Gavril Molnar, fost primpretor al plășii Satu Mare în perioada 1944-1945: Valer Moș, fost președinte al A.F.D.P.R. - Satu Mare în "Solștiulul", nr.66, 67.68 din 1992.

⁴⁸ Ion Lăcustă -, "12 februarie. Transilvania de Nord. Viața românească s-a refugiat la sate", în *Magazin istoric*, serie nouă, nr.2/1995, p.26.

Nu putem trece de această perioadă fără a remarca eforturile depuse de P.N.Ț. și de liderii săi pentru reintegrarea nord-vestului Transilvaniei la teritoriul țării. Nu puține au fost telegramele adresate și discuțiile purtate de Iuliu Maniu și alte personalități ale partidului cu reprezentanții S.U.A. și Angliei sau chiar ai U.R.S.S., alături de demersurile întreprinse pe plan intern.. Din păcate eforturile sale au fost zadarnice pentru că "regia" a tot ceea ce avea să se întâmple aparținea Moscovei, iar "actorul" favorit era Partidul Comunist, singurul "capabil" să conducă România și să obțină reconstituirea sa.

Poziția predominantă a P.N.Ț.-ului sâtmărean în comparație cu reprezentanții F.N.D. nu a lăsat indiferent guvernul Petru Groza; procesul grupării se face simțit și la Satu Mare. Astfel, la 4 aprilie 1945 guvernul trimite Prefecturii județului Satu Mare un tablou cu funcționari repartizați prin transfer la Satu Mare⁴⁹. Din acest document reiese că funcționarii provin din Hunedoara, Olt, Mehedinți, Sibiu, Muscel, Severin, Dâmbovița, Arad. etc. Având în vedere că, în iulie 1945, din 114 posturi de notari 75 proveneau din vechea administrație maghiară⁵⁰, iar în serviciile Prefecturii, din 84 de salariați 46 erau dintre cei "preluați de administrația horthystă"⁵¹, înclinăm să credem că teoria înlocuirii funcționarilor maghiari nu este fondată, fiind mai degrabă vorba de o împânzire a aparatului administrativ cu persoane agreeate de guvernul Petru Groza și înlocuirea funcționarilor țărâniști sau fideli opoziției, condusă de Iuliu Maniu.

După cum era de așteptat, guvernul a făcut în așa fel încât fantomatica reformă agrară din 23 martie 1945 să fie percepută ca o lovitură dată P.N.Ț.-ului, chiar dacă acesta din urmă este adevăratul autor al proiectului de reformă, dat publicității încă din perioada interbelică. Spre deosebire de P.N.Ț., Partidul Comunist nu a făcut din această reformă decât o măsură electorală și un pas spre colectivizare. Presa F.N.D.-istă dorea să obțină un puternic capital politic, astfel că la Satu Mare (ca și în alte părți) se prezintă cititorilor liderii localnici ai P.N.Ț. care s-au sustras de la expropriere: este vorba despre dr. Titu Demian având 119 iugăre în Mărtinești, dr. Victor Marcu cu 118 iugăre în Șomcuta⁵², ș.a. urmărindu-se astfel discreditarea opoziției, în special a P.N.Ț. De altfel, martorii evenimentelor contestă acest articol⁵³. Interesant ar fi fost să se prezinte modul de sustragere, pentru că practic era imposibil ca cineva să se opună exproprierii ba, mai mult, articolul apare la 2 ani și 3 luni de la legiferarea reformei agrare.

Politica de discreditare a P.N.Ț.-ului continuă și după reforma agrară, mai ales că principalul eveniment ce avea să vină era cel al alegerilor parlamentare.

Începând cu luna mai 1945 P.N.Ț. Satu Mare începe să piardă o serie de posturi din administrație ca urmare a unor schimbări impuse, la care se adaugă demisiile altor demnitari. Totuși încă P.N.Ț. mai beneficia de sprijinul prefectului Ștefan Anderco, dar și aceștia vor fi înlăturați în cursul anului. Asemenea înlocuiri din funcțiile de bază au loc pe tot cuprinsul județului în toamna anului 1945.

Un exemplu elocvent privind atitudinea ostilă avută de comuniști față de P.N.Ț. îl constituie cazul din localitatea Seini. Într-un buletin informativ eliberat de Legiunea de jandarmi Satu Mare se menționează că: "în noaptea de 30/31 ianuarie și 1 februarie 1946,

⁴⁹ Arhivele Statului Satu Mare, *Fond Prefectura județului Satu Mare*. dos. 23/1945, f.36.

⁵⁰ *Idem*, dos.54/1945. f.33.

⁵¹ *Ibidem*, f.33.

⁵² "Sătmarul" - anul II, nr.276/ 1 iulie 1947.

⁵³ Ion Pușcașu, economist, președintele A.F.D.P.R., filiala Satu Mare.

țineretului român care simpatizează cu P.N.Ț. - Iuliu Maniu, a făcut pe zidurile clădirilor din comuna Seini semnul Partidului și au scris «Trăiască Maniu!»⁵⁴. În continuare documentul prezintă intervenția rapidă a evreilor și a comuniștilor, care au șters pereții, scriind “Trăiască Guvernul”, “Jos Maniu”. Urmarea a fost izbucnirea unor neînțelegeri încheiate cu o bătaie între cele două tabere de susținători. Cazul a fost cercetat de șeful postului de jandarmi Seini, iar actele au fost înaintate justiției cu raportul nr. 133/4 februarie 1946⁵⁵.

Un moment deosebit de important pentru istoria și activitatea acestui partid îl reprezintă Congresul județean P.N.Ț. din anul 1946.

La 12 martie 1946 în ședința Consiliului Politic județean a fost analizată cererea P.N.Ț. Satu Mare pentru aprobarea ținerii Congresului județean la data de 23 martie⁵⁶. În documentul citat nu este prezentată nici o hotărâre în legătură cu această cerere, dar, din alte surse, reiese că aceasta a fost acceptată deoarece organele de presă ale P.N.Ț. (“Dreptatea” și “Patria”) menționează în paginile lor Congresul P.N.Ț. din județul Satu Mare, ținut la 23 martie 1946⁵⁷.

Încă înainte de Congres ziarul “Patria” ne înfățișează o vie activitate a P.N.Ț.-ului în tot județul, în articolul “Activitatea P.N.Ț. la Satu Mare”⁵⁸. Potrivit acestui articol “curentul pentru ideile și programul P.N.Ț.-ului este atât de puternic încât în cele mai multe localități rurale aproape unanimitatea locuitorilor se declară adepții săi. Aceeași situație este întâlnită și în rândul muncitorilor; într-o singură zi s-au scris în partid 96 de ceferiști”.

În acest context s-a ținut la 23 martie Congresul P.N.Ț., lucrările fiind deschise la ora 10,30⁵⁹. Aici trebuie făcută o precizare: conform declarației lui Valer Moș, P.N.Ț.-ul urma să-și țină Congresul în sala Teatrului, dar acest lucru nu s-a putut deoarece sala era ocupată de evreii comuniști care celebrau așa numita “sărbătoare a șetrelor”, specifică în cultul lor, astfel că țărăniștii au fost nevoiți să-și țină Congresul în curtea în care era sediul partidului, pe strada dr. Vasile Lucaciu nr. 24 (fosta Republicii)⁶⁰.

Au fost de față conducătorii organizației, în frunte cu dr. Titu Demian, Ștefan Anderco, Alexandru Miclea, Victor Marcu, Ioan Doboș, protopop I. Dragomir, Șinca Teofil, Atanasie Demian, Gavril Molnar, etc. Persoanele din conducere au fost în unanimitate realese în funcție deținute de la ultimul Congres (3 mai 1936)

Titu Demian arată că “în 1936 s-a ales conducerea organizației pe 2 ani, dar aceasta conduce și azi datorită neținerii congresului”, motiv pentru care se decide “formarea unei comisii de candidare care să propună noua conducere”.

Președinte de onoare al organizației a fost desemnat Mihai Popovici.

În funcția de președinte a fost reales dr. Titu Demian, vicepreședinte Alexandru Miclea, secretar - general Ștefan Anderco, iar casier Aurel Pelle.

A fost aleasă de asemeni delegația permanentă a organizației și comitetul județean⁶¹. Dar în timpul Congresului, “participanții au fost vizitați de către șeful Securității

⁵⁴ Arhivele Statului Satu Mare, *Fond Prefectura județului Satu Mare*, dos.78/1946, f.7.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, f.39.

⁵⁷ “Patria” (Cluj), nr.36/1946.

“Dreptatea”, nr.59/13 aprilie 1946.

⁵⁸ “Patria” - nr.13/1946.

⁵⁹ “Dreptatea” - nr.59/1946.

⁶⁰ “Solstițiu” (Satu Mare), nr.68/1992.

⁶¹ “Dreptatea”, nr.59/1946.

Weisz Vasile, împreună cu o ceată de muncitori aduși, care blocau intrarea, alături de comisarul Milea de la Poliție și oameni ai Securității, așa-ziii comuniști din <<ilegalitate>>, cu scopul de a intimida participanții la Congres⁶².

Asemenea acțiuni de intimidare, s-au produs pe tot parcursul perioadei electorale și preelectorale, ceea ce a generat o stare de spirit destul de încordată în rândurile populației. La 15 iulie 1946 este începută oficial campania electorală și în județul Satu Mare, după cum ne informează presa locală⁶³.

Nu vom insista aici asupra modului în care F.N.D.-ul și-a organizat și desfășurat campania electorală, pentru că acest lucru este știut și nu-și află locul în lucrarea de față. În schimb, vom aminti câteva din atacurile calomnioase adresate P.N.Ț.-ului de către blocul stângist. F.N.D.-ul urmărea, pe lângă acțiunile de intimidare îndreptate împotriva opoziției și a susținătorilor săi, și discreditarea acestora prin tot felul de articole calomnioase, ca de exemplu cel referitor la profesorul universitar preot Pașca Ioan din comuna Buteasa, membru P.N.Ț., care este acuzat de împușcarea țaranului Ilea Vasile, pe motiv că profesorul nu era de acord cu reforma agrară comunistă⁶⁴; sau cazul preotului Pop Vasile din Odoreu, tot membru P.N.Ț. Acesta era acuzat că l-ar fi scos din biserică pe un oarecare credincios Drăglici Petru, motiv pentru care presa locală, subjugată F.N.D.-ului, afirmă: "maniștii și-au pierdut capul pentru că, în urma faptelor ticăloase s-au izolat de poporul pe care-l mai pot înșela!"⁶⁵.

Dar, cu toate acestea, majoritatea populației nu a putut fi derutată, ea continuând să susțină P.N.Ț.-ul, partid majoritar după cum afirmă și contemporanii perioadei⁶⁶. Din păcate, informațiile privind campania electorală desfășurată de opoziție sunt destul de reduse, ele provenind mai mult din mărturiile câtorva participanți. Știm însă că poziția, în comparație cu B.P.D.-ul, beneficia de resurse materiale mult mai scăzute, fără acces la presa locală și alte mijloace de propagandă, ceea ce făcea dificilă desfășurarea unei campanii electorale. Nu trebuie uitat faptul că pregătirile pentru alegeri se desfășurau într-o țară cu mari dificultăți economico-sociale ceea ce indirect avantaja partidele de opoziție.

În luna octombrie P.N.Ț. Satu Mare depune lista cu candidații locali ai partidului pentru alegerile parlamentare, formată din: dr. Titu Demian, Vasile Netea, Alexandru Micle, Paul Nichita, Ioan Crișan, Constantin Marian, Augustin Micu⁶⁷.

În contextul prezentat, la 19 noiembrie 1946, au avut loc alegerile în vederea constituirii Parlamentului, un moment deosebit de important în istoria zbuciumată a acestor ani de după război. De această zi se legau speranțele opoziției și ale întregii țări, dornică să vadă în România un for legislativ cu adevărat proporțional din punct de vedere politic. Din păcate, speranțele mulțimii au fost spulberate de falsul și minciuna care au modificat rezultatele și au ars buletinele de vot, nemăilăsând nici o dovadă P.N.Ț.-ului, care revendica succesul scrutinului, punând România și lumea întreagă în fața unei victorii zdrobitoare a B.P.D.-ului, datorită căreia în România s-a uitat înțelesul cuvântului "libertate" timp de peste 40 de ani.

⁶² "Solstițiu", nr.68/1992.

⁶³ "Democratul"(Carei), nr.45/1946.

⁶⁴ "Sătmarul", nr.21/1946.

⁶⁵ *Idem*, nr.23/1946.

⁶⁶ Ion Pușcașu, Gavril Molnar, Valer Moș, ș.a.

⁶⁷ Muzeul Județean de Istorie Satu Mare, colecția de documente, nr.inventar 5.960

Din rezultatele date publicității la acea vreme pentru Satu Mare, reiese că P.N.Ț. a obținut doar 24.023 voturi, ceea ce echivala cu obținerea unui singur loc în noul Parlament; astfel spus dr. Titu Demian, primul pe listă, a obținut dreptul de a reprezenta în Parlament organizația județeană Satu Mare a P.N.Ț.⁶⁸

Această situație a consternat întreaga populație; Iuliu Maniu a declarat că P.N.Ț. "a câștigat considerabile majorități în alegeri și a biruit în mod strălucit". Pe această bază "P.N.Ț. reclamă puterea în numele popularității covârșitoare pe care a dovedit-o în numele opiniei publice românești care i-a acordat încrederea sa"⁶⁹.

Chiar dacă sursele oficiale care să demonstreze victoria opoziției au fost în mare parte distruse, totuși mărturiile unor participanți la alegeri pot oferi o imagine mult mai apropiată de adevăr decât cea comunistă.

Concluzia autorului este că P.N.Ț. a câștigat alegerile cu o majoritate confortabilă, chiar dacă nu a obținut 80 sau 83% din totalul voturilor. Această situație este valabilă și pentru alte părți din țară, național-țărăniștii având poate chiar mai multe procente în zone cu o populație covârșitor românească. Pornind de la această realitate, la 30 noiembrie 1946, Comitetul Central Executiv al P.N.Ț. cerea "imediată anulare a acestor alegeri și convocarea urgentă a corpului electoral pentru noi alegeri"⁷⁰. Eforturile lor însă au rămas fără nici un rezultat. La 1 decembrie 1946 regele Mihai a deschis noul Parlament, ceea ce a însemnat legiferarea regimului comunist. Dr. Titu Demian a fost ultimul reprezentant ales al P.N.Ț. Satu Mare, însă el refuză (ca și ceilalți colegi de partid aleși în alte județe) să se prezinte în acest Parlament în semn de protest față de grosolanul fals electoral săvârșit de guvernul Petru Groza.

Cât privește urmările acestui scrutin ele sunt cunoscute. Concret, pe plan local s-au luat măsuri împotriva celor care "au manifestat contra guvernului înainte, în timpul și după alegeri"⁷¹. Această afirmație este susținută și de un document care cuprinde 15 personalități publice, acuzate în acest sens. Mai putem adăuga faptul că, beneficiind de sprijinul sovietic, comuniștii au trecut în Satu Mare, prin grija lui Weisz și a acoliților săi, la arestări și hărțuiri ale liderilor opoziției, dedându-se la adevărate orori, care au continuat mai bine de 40 de ani în gulagurile de pe teritoriul țării.

Teroarea la care au fost supuși liderii, membrii și simpatizanții P.N.Ț., ia amploare după desființarea partidului, după așa-numitul moment "Tămădău" (iulie 1947). Arestări, persecuții, domiciliu forțat sunt doar câteva din pedepsele aplicate de aparatul represiv unor oameni vinovați că își exercită drepturile legale, firești. Pentru sătmăreni închisorile de la Satu Mare, Oradea sau alte temnițe, mutații forțate (ex. Titu Demian domiciliu forțat la Cluj) și confiscarea averilor, excluderea din servicii, școli, nu sunt vise sau închipuiri ci crude realități pe care azi ne chinăm să le uităm.

În încheierea acestui scurt istoric nu putem afirma decât că P.N.Ț. a fost un partid a cărei existență nu poate fi uitată, pentru că de numele său se leagă multe evenimente, bune sau mai puțin bune; el este parte din istoria României. Prin liderii săi, doctrina sa și modul în care și-a desfășurat politica, P.N.Ț. și-a câștigat un loc de necontestat în viața

⁶⁸ "Sătmărul ", nr. 108/1946.

⁶⁹ Ioan Scurtu - *Istoria...*, p. 448.

⁷⁰ *Ibidem*

⁷¹ Dumitru Păcuraru - *Arhiva personală*.

politică a României, motiv pentru care azi trebuie respectat și tratat așa cum a fost, cu laude și cu critici, dar nu cu minciuni.

Noi credem că organizația P.N.Ț. a județului Satu Mare a respectat numele și locul acestui partid, fiind principala forță politică a județului, cu lideri de o certă valoare.

*Aspects concerning the history of the National Peasant Party.
Satu Mare Organization
(Summary)*

The National Peasant Party was founded on October 1926, after the fusion of the National Party with the Peasant Party. 1927 marked the first Congress of the PNT Satu Mare. Mihai Popovici was appointed the president of the organization. He had this position till 1936, being followed by dr. Titu Demian, until 1947 when the Party was dissolved.

PNT Satu Mare respected the name and the place that this party deserved, being the main political force of the county, having as its leaders people of a high ethical and preofessional value.